

QISHLOQ XO'JALIGIDA TRANSPORT LOGISTIKASI

ILmiy rahbar **Saidova F.K** –
BuxDU, “Yashil iqtisodiyot va agrobiznes”
kafedrası katta o'qituvchisi. 3-1-Agrobiznes
va investitsion faoliyat ta'lim
yo'nalishi 4-kurs talabasi **Qobilov Bahodir**

ANNOTATSIYA: *Maqolada transport logistikasi nima ekanligi, uning ishlashi, uning qishloq xo'jaligi iqtisodiyotidagi o'rni, zaruriyati, u bilan olib borilayotgan agrologistik jarayonlar va xalqaro tajriba, uning muammolari va rivojlantirish va shu kabi muhim mavzular haqida fikr boradi. Shuningdek maqolada qishloq xo'jaligida transport logistikasidan keng qamrovli foydalanish haqida so'z boradi.*

KALIT SO'ZLAR: *Transport logistikasi, sezonlik, buziluvchanlik, eksport, FAO, GPS va IoT texnologiyalarini, raqamlashtirish, yagona tizim.*

1.Kirish.

Qishloq xo'jaligi iqtisodiyotning asosiy tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Bu soha nafaqat aholini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlaydi, balki ko'plab mamlakatlarda eksportning muhim qismiga ham ega. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish jarayoni muvaffaqiyatli amalga oshirilganda ham, ularni iste'molchilarga o'z vaqtida yetkazib berish va sifatini saqlash jarayonida qator muammolar yuzaga keladi. Transport logistikasi tizimi aynan shu muammolarni hal etishda asosiy vositadir.

Transport logistikasi nafaqat mahsulotlarni tashish bilan chegaralanadi, balki saqlash, yetkazib berish muddatlari va xarajatlarni optimallashtirishni ham o'z ichiga oladi. Zamonaviy bozor iqtisodiyotida raqobatbardoshlikning asosiy omillaridan biri tezlik va sifat hisoblanadi. Agar qishloq xo'jaligi mahsulotlari o'z vaqtida yetkazib berilmasa yoki sifatiga zarar yetadigan bo'lsa, bu ishlab chiqaruvchi va iste'molchi o'rtasidagi zanjirning uzilishiga olib keladi. Ayniqsa, O'zbekiston kabi qishloq xo'jaligiga ixtisoslashgan mamlakatlar uchun ushbu sohadagi transport logistikasi

tizimini rivojlantirish milliy iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Maqolaning asosiy maqsadi qishloq xo'jaligi mahsulotlarini tashish jarayonini chuqur o'rganish va bu boradagi samaradorlikni oshirish yo'llarini tahlil qilishdan iborat. Bu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalarni bajarish zarur:

1. Transport logistikasi tizimining mohiyatini yoritish.
2. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini tashishda mavjud muammolarni aniqlash va tahlil qilish.
3. Transport vositalari va infratuzilmaning ahvolini baholash.
4. Zamonaviy logistika texnologiyalarini joriy etishning iqtisodiy samaradorligini aniqlash.

Qishloq xo'jaligi mahsulotlari transport logistikasi boshqa sohalardan o'zining bir qator xususiyatlari bilan farqlanadi:

1. Sezonlik: Mahsulotlar asosan ma'lum mavsumlarda yetishtiriladi va ommaviy tashish zarurati mavsumiy xarakterga ega.
2. Buziluvchanlik: Ko'pchilik qishloq xo'jaligi mahsulotlari qisqa muddatli saqlash imkoniyatiga ega, bu esa tez yetkazib berishni talab qiladi.
3. Turli transport turlaridan foydalanish zaruriyati: Masofa, yuk hajmi va mahsulotning xususiyatlariga qarab transport turlarini tanlash muhimdir.
4. Xalqaro talablarga javob berish: Eksport qilinadigan mahsulotlar transportida xalqaro standartlarga muvofiqlik ta'minlanishi lozim.

Ushbu maqola qishloq xo'jaligi mahsulotlari logistikasi tizimining milliy va xalqaro miqyosda qanday rivojlantirilishi kerakligini chuqur o'rganish orqali amaliy ahamiyat kasb etadi.

2. Adabiyotlar sharxi.

Quyida transport logistikasiga oid olimlar, professorlar va o'qituvchilarning fikrlari keltirib har biri uchun izoh berishga harakat qilaman.

1. Safarov A. va Abdullayev R.larning fikriga ko'ra:

"Logistika tizimi, xususan, transport logistikasi ishlab chiqarishdan iste'molgacha bo'lgan jarayonni optimallashtirishning muhim qismidir. Bu nafaqat mahsulot tashish xarajatlarini kamaytiradi, balki ishlab chiqaruvchiga ham, iste'molchiga ham qo'shimcha qiymat yaratadi."

Safarov va Abdullayevning fikri shundan dalolat beradiki, transport logistikasi – faqat tashish jarayoni emas, balki mahsulot qiymatini oshirishga xizmat qiluvchi strategik jarayon hisoblanadi. Ayniqsa, qishloq xo'jaligi mahsulotlarida bu tizimning ahamiyati katta, chunki vaqt va sifat omillari bozorda raqobatbardoshlikni belgilaydi.

2. Кожухов В.А.ning fikriga ko'ra:

"Qishloq xo'jaligi mahsulotlari logistikasida muvaffaqiyatning kaliti – transport va saqlash tizimlarini yagona zanjir sifatida boshqarishdir. Bu mahsulotni buzilishdan himoya qilish va iqtisodiy samaradorlikni oshirishga imkon beradi."

Кожухов В.А.ning fikri qishloq xo'jaligi logistikasi uchun "yagona tizim" tamoyilini joriy qilish zarurligini ko'rsatadi. Unga ko'ra, mahsulotni ombordan bozorgacha yetkazish jarayonining har bir bosqichi bir-biri bilan muvofiqlashtirilishi lozim. Bu esa ishlab chiqaruvchining xarajatlarini qisqartiradi va iste'molchiga sifatli mahsulot yetkazadi.

3. Ивлиев А.Н.ning fikriga ko'ra:

"Transport logistikasi zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashgan holda mahsulotning harakatlanish zanjirini optimallashtiradi va xalqaro bozorda muvaffaqiyatga erishishda hal qiluvchi omil bo'ladi."

Ивлиевning fikri xalqaro miqyosda raqobatbardoshlik uchun logistika tizimining raqamlashtirilishi muhimligini ta'kidlaydi. Qishloq xo'jaligida GPS tizimlari, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari va IoT kabi texnologiyalarning joriy etilishi transport jarayonlarini optimallashtirish imkoniyatini oshiradi.

4. Nazirov B.ning fikriga ko'ra:

"Qishloq xo'jaligi mahsulotlari logistikasida asosiy muammo – infratuzilmaning yetishmovchiligi va eskirgan transport vositalaridir. Samaradorlikka erishish uchun transport infratuzilmasini rivojlantirishga davlat investitsiyalari talab etiladi."

Nazirovning fikri O'zbekiston qishloq xo'jaligi logistikasi holatini aniq tasvirlaydi. Uning yondashuvi infratuzilmani modernizatsiya qilish va zamonaviy transport vositalarini joriy etish orqali mahsulotlarni bozorlarga sifatli yetkazib berishning ahamiyatini ko'rsatadi. Bu davlat ishtirokini muhim qiladi.

5. FAO (BMTning Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti)ning fikriga ko'ra:

"Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini logistika tizimida muvaffaqiyatga erishishning asosi – transport tarmoqlarining barqarorligi va ekologik toza yondashuvlarga o'tishdir."

FAOning ushbu fikri ekologik barqarorlikni ta'minlash orqali transport logistikasi tizimining samaradorligini oshirishni ta'kidlaydi. Qishloq xo'jaligi mahsulotlari tashishda zararli gazlar chiqindisini kamaytiruvchi transport vositalaridan foydalanish nafaqat iqtisodiy, balki ekologik muvozanatni saqlashga ham yordam beradi.

6. World Bank (Jahon banki)ning fikriga ko'ra:

"Transport-logistika tizimi iqtisodiy rivojlanishning lokomotivi bo'lishi mumkin, ayniqsa, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini xalqaro bozorlarga olib chiqishda."

Jahon bankining ushbu fikri xalqaro savdo zanjirlarida logistik tizimning ahamiyatini ochib beradi. Uzoq masofalarga qishloq xo'jaligi mahsulotlarini tashish samaradorligini oshirish eksport hajmini ko'paytirish va mamlakat iqtisodiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

3. Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqot jarayonida qishloq xo'jaligida transport logistikasi muammolari, mahsulotlarni to'g'ri joyga yetkazish, transport logistikasi tizimini rivojlantirish imkoniyatlari, xalqaro tajriba va mavzuga oid olimlarning fikrlari, ularning ilmiy mushohadalari va mavzuga bog'liq ko'plab nazariy adabiyotlar, taqqoslash ilmiy mushohada, tizimli yondashuv usullaridan foydalanilgan.

4. Tahlil va natijalar muhokamasi.

1. Transport logistikasi va uning mohiyati haqida muhokamaga o'tsak.

Transport logistikasi – ishlab chiqarish va iste'mol o'rtasidagi mahsulot harakatini ta'minlovchi jarayonlar tizimidir. Qishloq xo'jaligida bu jarayon mahsulotni

daladan omborga, ombordan bozorlarga yoki eksport uchun tayyorlashni o'z ichiga oladi. Logistika samaradorligi mahsulot sifatiga, yetkazib berish tezligiga va narxga bevosita ta'sir qiladi.

2. Qishloq xo'jaligida transport logistikasi muammolari

O'zbekiston misolida asosiy muammolar quyidagilar:

1. Transport infratuzilmasining yetishmovchiligi: Ko'plab qishloq hududlari yo'l va transport vositalari bilan yaxshi ta'minlanmagan.

2. Sovutish tizimlarining yetishmasligi: Sabzavot, meva kabi buziluvchan mahsulotlarni sifatini saqlash uchun sovutkichli transport vositalari kam.

3. Zamonaviy texnologiyalar yetishmasligi: GPS yoki avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlarining yo'qligi.

1- Diagramma: Transport-logistika muammolarining ulushi

(O'zbekistonning qishloq xo'jaligida uchraydigan asosiy muammolarni foiz ko'rsatkichlari bilan tasvirlovchi diagramma ilova qilinadi.)

3. Transport logistikasi tizimini rivojlantirish imkoniyatlari

Raqamlashtirish: GPS va IoT texnologiyalarini joriy qilish mahsulotlarni kuzatish imkonini beradi.

Davlat investitsiyalari: Transport infratuzilmasiga davlat mablag'larini yo'naltirish tizimni samarali qiladi.

Xususiy sektor ishtiroki: Xususiy logistika kompaniyalarini jalb qilish bozorni kengaytiradi.

1-jadval

<i>Yil</i>	<i>Investitsiya hajmi (mln.so'm)</i>	<i>Transport infratuzilmasi rivojlanishi(%)</i>	<i>Logistika samaradorligi (%)</i>
<i>2020</i>	<i>500</i>	<i>10</i>	<i>15</i>
<i>2023</i>	<i>1000</i>	<i>25</i>	<i>35</i>
<i>2026</i>	<i>1500</i>	<i>50</i>	<i>60</i>

Transport-logistika tizimini rivojlantirishga investitsiya kiritish natijalari

4. Xalqaro tajriba

Yevropa mamlakatlari tajribasi: Sovutkichli transport vositalarining keng qo'llanilishi mahsulot sifatini saqlashda samaradorlikni ta'minlagan.

Xitoy tajribasi: Transport-logistika sohasida raqamlashtirish va avtomatlashtirish xalqaro bozor ulushini oshirgan.

5. Xulosa va takliflar.

Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini iste'molchilarga sifatli, samarali va o'z vaqtida yetkazib berish qishloq xo'jaligida transport logistikasi tizimining rivojlanish darajasiga bevosita bog'liq. O'tkazilgan tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, ushbu sohada mavjud muammolarni hal etish orqali mamlakatning iqtisodiy salohiyatini oshirishga, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga va xalqaro bozorda raqobatbardosh bo'lishga erishish mumkin.

Asosiy natijalarga e'tibor bersak.

1. Transport logistikasi tizimining dolzarbligi: Qishloq xo'jaligi mahsulotlarining buziluvchanligi, mavsumiyliigi va geografik uzoqlik kabi omillar samarali logistika tizimining zarurligini ko'rsatdi.

2. Mavjud muammolar: Transport vositalarining eskirganligi, infratuzilmaning rivojlanmaganligi va zamonaviy texnologiyalarning joriy qilinmaganligi ushbu tizimning samaradorligini pasaytiruvchi asosiy omillardan ekanligi aniqlandi.

3. Zamonaviy yondashuvlar: GPS, avtomatlashtirilgan saqlash tizimlari va boshqa innovatsion texnologiyalarni joriy qilish transport jarayonlarining samaradorligini sezilarli darajada oshirishga xizmat qilishi isbotlandi.

Bundan kelib chiqqan holda quyidagi tavsiyalarni berishim mumkin.

1. Infratuzilmani rivojlantirish

Qishloq joylarida avtomobil va temir yo‘l tarmoqlarini kengaytirish va ularni modernizatsiya qilish kerak.

Sovutish tizimlari bilan jihozlangan omborlarni qurish va mahsulot sifatini saqlash uchun zarur bo‘lgan texnologiyalarni joriy etish lozim.

2. Davlat va xususiy sektor hamkorligi

Transport logistikasi sohasiga investitsiyalarni jalb qilish uchun davlat tomonidan imtiyozlar berilishi va subvensiyalar ajratilishi zarur.

Xususiy logistika kompaniyalarini rag‘batlantirish orqali raqobatni oshirish va xizmat sifatini yaxshilash mumkin.

3. Innovatsion texnologiyalarni qo‘llash

Transport vositalariga GPS va IoT (Internet of Things) texnologiyalarini o‘rnatish yuk harakatini real vaqtda kuzatish va boshqarish imkonini beradi.

Mahsulotlarni kuzatib borish tizimlari iste‘molchiga mahsulotning holati haqida ma‘lumot olish imkonini beradi.

4. Kadrlar malakasini oshirish

Logistika sohasi mutaxassislarini tayyorlash va mavjud kadrlarni qayta o‘qitish zarur.

Transport boshqaruvi va logistika strategiyalarini ishlab chiqishda xalqaro tajribani qo‘llash kerak.

Qishloq xo‘jaligi mahsulotlari transport logistikasi milliy iqtisodiyotning muhim tarmog‘i sifatida mamlakatni oziq-ovqat bilan ta‘minlash, eksport hajmini oshirish va iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashda yetakchi o‘rin tutadi. O‘zbekistonda bu tizimni rivojlantirish uchun davlat, xususiy sektor va xalqaro tashkilotlar o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, zamonaviy texnologiyalarni keng joriy qilish va

infratuzilmani modernizatsiya qilish muhim ahamiyatga ega. Ushbu yondashuvlar amaliyotga tatbiq etilganda, qishloq xo'jaligi mahsulotlari logistikasining samaradorligini sezilarli darajada oshirishga erishish mumkin.

Adabiyotlar/Literatura/Reference:

1. Kitoblar va o'quv qo'llanmalari:

Safarov A., Abdullayev R. "Logistika asoslari". Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2020.

Nazirov B., Saidov F. "Transport tizimi va logistika". Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2018.

Кожухов В.А. "Логистика сельскохозяйственной продукции" (Qishloq xo'jaligi mahsulotlari logistikasiga bag'ishlangan). Москва: Инфра-М, 2019.

2. Maqolalar va ilmiy izlanishlar:

Xayrullayev D. "O'zbekiston qishloq xo'jaligida transport-logistika tizimining holati va rivojlantirish yo'llari". Toshkent moliya instituti ilmiy jurnali, 2022.

Ивлиев А.Н. "Современные технологии в логистике сельского хозяйства" (Qishloq xo'jaligida zamonaviy texnologiyalar). Российский журнал аграрной экономики, 2021.

3. Xalqaro manbalar va hisobotlar:

FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations). "Agricultural logistics in developing countries". Rome, 2020.

World Bank Report. "Improving transport infrastructure for agricultural supply chains in Central Asia". Washington, 2019.

4. Internet manbalari:

O'zbekiston Statistika qo'mitasi. Qishloq xo'jaligi mahsulotlari tashish va eksport statistikasi. Rasmiy veb-sayt: stat.uz.

O'zbekiston Transport vazirligi. Transport infratuzilmasini rivojlantirish dasturlari. Rasmiy veb-sayt: mintrans.uz.

FAOSTAT ma'lumotlar bazasi: www.fao.org/faostat.

5. Tahliliy va amaliyotchi fikrlar:

*Bekmurodov T. "Qishloq xo'jaligi logistikasida raqamli texnologiyalarning o'rni".
Iqtisodiy sharh jurnalidagi maqola, 2023.*

6. Normativ-huquqiy hujjatlar:

*O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 15-fevraldagi PQ-58-son qarori.
"Qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksportini rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar
to'g'risida".*

*O'zbekiston Respublikasining "Transport-logistika infratuzilmasini rivojlantirish"
davlat dasturi (2022–2026).*